

ΚΟΣΜΟΙ ΠΟΥ ΧΩΡΑΝΕ ΠΟΛΛΟΥΣ ΚΟΣΜΟΥΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ

Ψυχιατρεία που εκπαιδεύουν

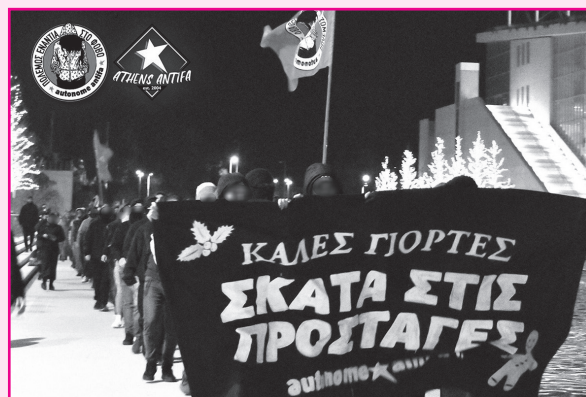
Τον Δεκέμβριο του 2020, εν μέσω απαγόρευσης κυκλοφορίας, η συνέλευση Autonome Antifa οργάνωσε μια πορεία στόμα με στόμα στο Κέντρο Πολιτισμού που οικοδόμησε το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και παραχώρησε στο ελληνικό κράτος. Στο πανό μπροστά από το σώμα της πορείας αναγραφόταν το σύνθημα «Καλές γιορτές – Σκατά στις προσταγές». Εκ των υστέρων αντιληφθήκαμε ότι η επιλογή αυτή ήταν περισσότερο εύστοχη απ' ό,τι αρχικά είχαμε υποθέσει. Στην ανταπόκριση που δημοσιεύσαμε λίγες μέρες μετά γράφαμε ότι το σύμπλεγμα του τεράστιου κτιρίου και του πάρκου πολλών χρήσεων όπου είχαμε διαδηλώσει, με την ηρεμιστική μουσική υπόκρουση, τα χορογραφημένα σιντριβάνια, την υποβλητική αρχιτεκτονική, τους σεκιουριτάδες, τα αυτοκόλλητα με κάθε λογής μικροαπαγορεύσεις, μας φάνηκε

φτιαγμένο για να επιβάλλεται με τον όγκο του και μαζί για να δημιουργεί στους προσερχόμενους το αίσθημα μιας επίπλαστης ενότητας, φυσικά υπό την κρατική εντολή. «Ενότητα» δηλαδή οι φίλοι του κράτους που επισκέπτονται το ίδρυμα ενοποιούνται κάτω από την μητερονία του αφήγηση – συμπεριφέρονται ακριβώς όπως προβλέπει η άκαμπτη διάταξη των μπετών και οι μικροκανόνες, συνεπώς συμπεριφέρονται όλοι το ίδιο. Τα αισθήματα σιγουριάς που τους καταλαμβάνουν μπροστά στο σιντριβάνι προέρχονται ακριβώς από αυτή την παβλοφική προβλεψιμότητα – για δεξ – όλοι κάνουμε το ίδιο – όλοι κάνουμε τα αναμενόμενα – τι θαυμαστό κατόρθωμα αυτό το κράτος – να 'ναι καλά οι εφοπλιστές μας!¹

Επειδή το είχαμε αντικρίσει την κατάλληλη στιγμή, σε μια «κατάσταση έκτακτης ανάγκης», και από τη σωστή οπτική γωνία, αυτήν της έμπρακτης εναντίωσης, το «Κέντρο Πολιτισμού», που τότε διαφημιζόταν ως μια «όαση» επιτηρούμενου προαυλισμού, αποκαλύφθηκε μπροστά μας τόσο εχθρικό όσο και ένα ψυχιατρείο, μια «φωλιά του κούκου». Πράγματι, όπως όλα τα ψυχιατρεία, έτσι κι αυτό, έχει ως πραγματική του αποστολή να αποκαθιστά την ατομική εμπιστοσύνη στον «αντικειμενικό κόσμο», στις κυρίαρχες κοινωνικές σχέσεις, ή για να πούμε το ίδιο πράγμα καλύτερα, όπως το είχαμε πει τότε, να ενοποιεί υπό τις κρατικές προσταγές, χάρη στην άκαμπτη μορφολογία του, τους επισκέπτες-τρόφιμους του, να παγιώνει μέσα τους το δέος για την ισχύ του κράτους και των αφεντικών. Τα πολιτισμικά ιδρύματα, όμως, των εγχώριων αφεντικών δεν περιορίζονται στον κατασταλτικό «θεραπευτικό» ρόλο του ψυχιατρείου. Αναλαμβάνουν και ορισμένα πολύ σημαντικά εκπαιδευτικά καθήκοντα.

Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα, τα ιδρύματα αυτού του είδους πλασάρονται ως ορμητήρια για την αποδόμηση «ξεπερασμένων» στερεοτύπων αλλά και εστίες ατομικής ενδυνάμωσης, φιλόξενες σε μια μεγάλη ποικιλία από κοινωνικές εμπειρίες. Το Κέντρο Πολιτισμού, λ.χ., φέτος την άνοιξη στέγασε για τρίτη συναπτή φορά το διεθνές φεστιβάλ «για γυναίκες, θηλυκότητες και non-binary άτομα» Women of the World. Τον Ιούνιο που έρχεται, στο λεγόμενο «Ξέφωτο του Πάρκου», θα λάβει χώρα το διήμερο «διαπολιτισμικό φεστιβάλ συνάντησης, έκφρασης και συνεργασίας» Common Grounds. Για να συμμετέχει κανείς σε αυτό το αντιρατσιστικό φεστιβάλ αλά Νιάρχος θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να έχει «σύσταση Πρεσβειών ή πολιτιστικών συλλόγων ή ανεξάρτητων κοινοτήτων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα». Ένα από τα κριτήρια επιλογής, όμως, δεν παύει να είναι η «εκπροσώπηση διαφορετικών πολιτισμών ώστε να καλυφθεί ευρύ φάσμα».²

Στη Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, στο εμβληματικό κτίριο ενός κοινωφελούς ιδρύματος το οποίο χρηματοδοτείται από τα έσοδα των 19 δεξαμενόπλοιων και των επενδύσεων χαρτοφυλακίου και ακινήτων του «επιχειρηματικού ιδρύματος» Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης, εδώ και μια πενταετία οργανώνονται «συζητήσεις χωρίς λογοκρισία». Το μικρόφωνο δίνεται σε ένα «πλήθος

Καθώς τέλειωνε το 2020 ήταν ακόμα σε ισχύ μια γενική απαγόρευση κυκλοφορίας, η δεύτερη κατά σειρά, που το ελληνικό κράτος είχε κηρύξει για να καταπολεμήσει έναν, εντελώς ξεπεσμένο πια, «φονικό ιό». Στον αντεστραμμένο κόσμο του διαδικτύου δέσποζαν οι ημερήσιες εκθέσεις επιδημιολογικής επιτήρησης και οι εκκλήσεις ριζοσπαστών διανοουμένων «να σπάσει η αλυσίδα της μετάδοσης». Στον πραγματικό κόσμο, τα ματαιικά δικάβαλα κόβανε βόλτες γύρω από πάρκα και πλατείες αναζητώντας «αντικοινωνικούς». Σε ένα τέτοιο κοινωνικοπολιτικό κλίμα, το Athens Antifa ευχήθηκε «καλές γιορτές» το βράδυ του Σάββατου 19 Δεκεμβρίου μέσα στη «φωλιά του κούκου», όπως τότε περιγράφαμε το «Κέντρο Πολιτισμού» του Ιδρύματος Νιάρχος.

φωνών» με στόχο τη «διάχυση διαφορετικών –και ενίοτε περιθωριοποιημένων ή αμφιλεγόμενων– απόψεων».³ Η εμφυλη βία, η «κρίση στη Δημοκρατία», η ραπ και τα μηνύματά της, οι «υβριδικές ταυτότητες που συνθέτουν την κοινωνία μας», αυτά και πολλά άλλα μπαίνουν στο μπλέντερ της θεματολογίας τους. Αρχικά, το 2020, οι «αλογόκριτες» επιμορφωτικές συζητήσεις προσφέρονταν μόνο εξ αποστάσεως, μέσα από το κανάλι της Στέγης στο YouTube, ως επιδόρπιο, για τους «μένουμε-σπίτι», στο γεύμα που σέρβιραν κάθε μέρα οι μπάτσοι και οι γιατροί. Όπως θα έπρεπε να είναι προφανές, οι «φωνές» της Στέγης που φλυαρούν για τα προβλήματα της «κοινωνίας μας» δεν είναι και τόσο πλουραλιστικές ως προς την ταξική τους σύνθεση. Εκπέμπονται από τη μεσαία τάξη και τα περίχωρά της: από επιχειρηματίες, δημοσιογράφους, πανεπιστημιακούς, δικηγόρους, καλλιτέχνες, στελέχη οργανώσεων της «κοινωνίας των πολιτών».

Εκτός από σειρές ψαγμένων συζητήσεων, στη Στέγη, αλλά και στο Κέντρο Πολιτισμού του Ιδρύματος Νιάρχος, παρέχονται εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές, ενήλικες και εκπαιδευτικούς, ειδικά σεμινάρια, βιωματικά εργαστήρια και άφθονο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό. Ο πρόλογος του καταλόγου των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του Ιδρύματος Ωνάση για τη σεζόν 2023-2024 πιτλοφρείται «Νέες ιδέες ενός σύγχρονου κόσμου» και βάζει από τις πρώτες κιόλας λέξεις τους αναγνώστες σε ένα ιδεατό περιβάλλον όπου ανθεί η κριτική σκέψη, η αμοιβαία κατανόηση και, φυσικά, η αισιοδοξία για το υπέροχο μέλλον που μας περιμένει αρκεί να κυνηγήσουμε χωρίς «παρωχημένες αντιλήψεις» τα όνειρά μας για επιτυχία.⁴ Αυτές οι «νέες ιδέες ενός σύγχρονου κόσμου» για γόνους αφεντικών ή εκκολαπτόμενα αφεντικά θα μπορούν στο άμεσο μέλλον να βρουν ένα πολύ μεγαλύτερο πεδίο εφαρμογής, στα Δημόσια Ωνάσεια Σχολεία, την πιο μεγαλύτερη εκπαιδευτική πρωτοβουλία του Ιδρύματος Ωνάση υπό τη σκέπη, αυτήν τη φορά, άμεσα του ίδιου του ελληνικού κράτους.⁵

Στο ίδιο τερέν, της συνάντησης «πολλών κόσμων» κάτω από μια εξω-

«Δεν έχουμε παρά μόνο λέξεις, δεν έχουμε παρά μόνο κόσμους». Ένας ουτοπικός κόσμος που χωράει πολλούς κόσμους μας περιμένει στην οδό Συγγρού. Οι αμφιβολίες για αυτό το δώρο του ελληνικού εφοπλιστικού κεφαλαίου στην ανθρωπότητα είναι, φοβόμαστε, σύμπτωμα κάποιας ψυχασθένειας. Όπως, όμως, λέει ο Nabukko Vega, στο κομμάτι Gomatai, «Καλύτερα στο ίδρυμα, παρά παιδί του ιδρύματος Ωνάση | Αυτοί βάλανε το κράτος μες στη φάση».

ραϊσμένη εικόνα του κόσμου των αφεντικών, ακόμα πιο δραστήριο είναι το ίδρυμα που φέρει το όνομα του βιομήχανου Πρόδρομου Αθανασιάδη-Μποδοσάκη. Πριν από οκτώ χρόνια, το «όραμα του Ιδρύματος Μποδοσάκη για μια δυναμική Κοινωνία των Πολιτών που δρα, επηρεάζει, κινητοποιεί» πήρε σάρκα και οστά με τη συγκρότηση του Social Dynamo, μιας ΜΚΟ που στηρίζει και εκπαιδεύει άλλες ΜΚΟ, έχοντας σήμερα ως επίσημους εταίρους τους Δήμους της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Στον κατάλογο των ομάδων που «φιλοξενήθηκαν» ή «φιλοξενούνται» σε αυτήν την πρωτοβουλία «ενδυνάμωσης» θα βρούμε επαρχιακούς αθλητικούς και εκπαιδευτικούς συλλόγους, το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων, την «ανοιχτή κοινότητα δημιουργικών επαγγελματιών» Communitism, αλλά και οργανώσεις μεταναστών, ομάδες καταγραφής σεξιστικών αναφορών στα media και ομάδες επιφορτισμένες με την παρουσίαση της ιστορίας του φεμινιστικού κινήματος. Στο κατάλογο των συνεργατών και υποστηρικτών θα βρούμε έναν μικρό στρατό από επαγγελματίες μέντορες και εκπαιδευτές, συμβουλευτικές εταιρείες, άλλους κοινωφελείς οργανισμούς εγχώριων μεγάλων αφεντικών, όπως το ίδρυμα της εφοπλιστικής Αθηνάς Μαρτίνου, το ίδρυμα του εφοπλιστή θανάση Λασκαρίδη, και διάφορους ιδιωτικούς ή δημόσιους φορείς ενίσχυσης του εθελοντισμού, της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας.⁶

Μαζί με την ΜΚΟ SolidarityNow, το Ίδρυμα Μποδοσάκη διαχειρίστηκε, την περίοδο 2019-2024, το πρόγραμμα Active Citizens Fund Greece, ύψους 15 εκατομμυρίων ευρώ, που χρηματοδοτήθηκε από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία, για την «ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών». Το δελτίο τύπου με το οποίο κοινοποιήθηκε η επίσημη λήξη του προγράμματος μας πληροφορεί ότι

Επιζώσες έμφυλης βίας, άτομα με αναπηρίες και ψυχοκοινωνικές δυσκολίες, θύματα βασανιστηρίων, θύματα εμπορίας ανθρώπων, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες, μετανάστες δεύτερης γενιάς, Ρομά, κρατούμενοι σε σωφρονιστικά καταστήματα, άτομα τρίτης ηλικίας, άτομα ΛΟΑΤΚΙ+, άτομα που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, μαθητές και μαθήτριες, εκπαιδευτικοί, γονείς και κηδεμόνες, νέοι και νέες, είναι μερικές μόνο από τις ομάδες που υποστηρίχθηκαν [...].

Στο πλαίσιο του προγράμματος επιχορηγήθηκαν 208 φορείς (οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, άτυπες ομάδες, πανεπιστήμια, τοπική αυτοδιοίκηση), οι οποίοι υλοποίησαν 128 έργα [...]. Οι

άμεσα ωφελούμενοι ξεπέρασαν τους 152.000 [...].⁷

Αυτό ήταν το δεύτερο τέτοιου είδους ευρωπαϊκό πρόγραμμα που διαχειρίστηκε το Ίδρυμα Μποδοσάκη. Το πρώτο ήταν το Πρόγραμμα Επιχορήγησης ΜΚΟ «Είμαστε όλοι Πολίτες» του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου στην Ελλάδα, που υλοποιήθηκε κατά την περίοδο 2013-2017.⁸

«Επιχορηγούμενοι», «υποστηριζόμενοι», «μηχανισμοί συνεργασίας»

Η «ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών» είναι μια μονάχα από τις τέσσερις διακηρυγμένες στρατηγικές προτεραιότητες του Ιδρύματος Μποδοσάκη. Οι άλλες τρεις είναι η «προαγωγή της παιδείας», η «αναβάθμιση της υγείας» και η «προστασία του περιβάλλοντος». Φαίνεται όμως πως η ενασχόληση με τις ΜΚΟ έχει εσχάτως γίνει ο τομέας στον οποίο αφιερώνεται η περισσότερη ενέργεια. Και αναγνωρίζεται ρητά ως ένας κομβικής σημασίας τομέας αφού:

Μια ενεργή, υγιής, δυναμική Κοινωνία των Πολιτών μπορεί να συμπληρώσει το κράτος, παρέχοντας υπηρεσίες σε κρίσιμους τομείς όπως η υγεία και η κοινωνική πρόνοια, να συνδράμει στην αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης και να συνεισφέρει συνολικά στη βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών, στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην εμπέδωση των δημοκρατικών αξιών.⁹

Το πρώτο σκέλος της μακροσκελούς αυτής πρότασης, που ψαρέψαμε από την ιστοσελίδα του Ιδρύματος Μποδοσάκη, είναι αρκετά κατατοπιστικό. Παρά το διαφορετικό κέντρο βάρους στο εκπαιδευτικό έργο του καθενός από τα διάφορα κοινωφελή ιδρύματα των αφεντικών, η συμπληρωματικότητα «κοινωνίας των πολιτών» και κράτους είναι ακριβώς ο κοινός παρονομαστής ανάμεσα στα «διαπολιτισμικά φεστιβάλ» στο «Ξέφωτο του Πάρκου» και τις συμβουλές «ενδυνάμωσης» στο Σώμα Ελλήνων Προσκόπων.

Τι είναι, όμως, η «κοινωνία των πολιτών» που καλείται να «συμπληρώσει» το κράτος; Πώς ακριβώς, επίσης, το «συμπληρώνει»; Πρόκειται, άραγε, για ένα σύνολο θεσμών και μηχανισμών εθελοντικής βάσης που μεσολαβούν ανάμεσα στον ωκεανό ατομικών συμφερόντων της οικονομίας και στο γενικό πλέγμα καταναγκασμών που θέτει το κράτος; Κι αυτό το σύνολο «συμπληρώνει» το κράτος καλύπτοντας την απουσία του τελευταίου ή δι-ορθώνοντας αυθαιρεσίες και παραλείψεις κρατικών υπηρεσιών; Ή μήπως γενικά προσθέτει στην πολιτική κυριαρχία που ασκείται μέσω του κράτους μια διάσταση διανοητικής και ηθικής καθοδήγησης, εξασφαλίζοντας μια κάποια πολιτισμική «ηγεμονία», μια κάποια συναινετική αποδοχή της «δημοκρατίας», τόσο ως συστήματος διακυβέρνησης όσο και ως συστήματος αξιών, από την πλευρά των τμημάτων εκείνων της κοινωνίας που βρίσκονται μακριά από τα κέντρα εξουσίας; Αντί να αναδιφήσουμε στα γραπτά του Χέγκελ, του Μαρξ ή του Γκράμσι, πετώντας, έτσι, την μπάλα στην εξέδρα της αφηρημένης θεωρίας, μας φαίνεται προτιμότερο εδώ να εμπιστευθούμε τους συγγραφείς των κειμένων του Ιδρύματος Μποδοσάκη, που είναι επαγγελματίες πρώτης γραμμής στο συγκεκριμένο ζήτημα.

Όπως πριν από πολύ λίγο είδαμε, στο δελτίο τύπου του Ιδρύματος για τα 15 εκατομμύρια ευρώ που μοιράστηκαν κατά την περίοδο 2019-2024, τα θύματα έμφυλης βίας, βασανιστηρίων, εμπορίας, ρατσισμού, φτώχειας, κ.ο.κ., κατά πρώτο λόγο δεν είναι παρά «θύματα», δηλαδή, παθητικοί αποδέκτες, και κατά δεύτερο λόγο είναι «υποστηριζόμενοι», δηλαδή, αποδέκτες μιας εξωτερικής βοήθειας ζωτικής για την ύπαρξή τους. Εδώ έχουμε ένα κομμάτι της κοινωνίας στατικό και αξιοθρήνητα ανήμπορο. Αντίθετα, εκείνοι που είναι ενεργοί και αξιοθαύμαστα ικανοί να αλλάζουν τον κόσμο γύρω τους είναι οι «επιχορηγούμενοι», δηλαδή οι διάφοροι φορείς, «οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, άτυπες ομάδες, πανεπιστήμια, τοπική αυτοδιοίκηση», που μεσολαβούν ανάμεσα στους «υποστηριζόμενους» και τους διαχειριστές των χρημάτων. Οι «επιχορηγούμενοι» διεκδικούν «υποστήριξη» για λογαριασμό των «υποστηριζόμενων». Οι «επιχορηγούμενοι» καλούνται να σχεδιάσουν τη λήψη της «υποστήριξης», να της προσδώσουν το νόημά της και να αποτιμήσουν τον αντίκτυπό της. Οι «επιχορηγούμενοι», τέλος, κινούνται σε κοινωνικούς βιότοπους προσδεμένους γύρω από το κράτος, όπως οι «άτυπες» ομάδες πίεσης, ή ενταγμένοι στο ίδιο το εσω-

Οι αλληπάλληλες επιχειρήσεις-σκούπα της ελληνικής αστυνομίας στο Πεδίο του Άρεως επέτρεψαν στον πολιτισμό των αφεντικών να «βγει στον δρόμο». Η έκθεση Plasmata που διοργάνωσε η Στέγη το 2022 συνέχισε το έργο των μπάτσων θυμίζοντας ποιος πρέπει να κάνει κουμάντο στον αστακό χώρο: οι οικογένειες της μεσαίας τάξης.

τερικό του, όπως ο ακαδημαϊκός χώρος, οι δήμοι και οι περιφέρειες, με τις ιδιαίτερες μικροεξουσίες, τους ανταγωνισμούς, τις δοσοληψίες και τις ασταθείς διευθετήσεις τους.

Το σχήμα αυτό ισχύει ακόμα και αν δεν πρόκειται άμεσα για φράγκα που μοιράζονται, αλλά για συμβουλές «ενδυνάμωσης» ή συζητήσεις «χωρίς λογοκρισία». Πάντα στο προσκήνιο παραμένουν οι «επιχορηγούμενοι» που διεκδικούν και οργανώνουν την «υποστήριξη» για τους «υποστηριζόμενους». Οι πρώτοι, όχι οι δεύτεροι, αποτελούν την «κοινωνία των πολιτών» και αυτή η «κοινωνία των πολιτών» πάντα έχει συμβιωτική σχέση με, ή σχέση άμεσης εξάρτησης από, το κράτος. Τα κοινωφελή ιδρύματα αναλαμβάνουν να εκπαιδεύσουν τα μέλη της «κοινωνίας των πολιτών» και να δικτυώσουν τα διάφορα υποσύνολά της. Δύσκολο έργο, ομολογουμένως, και πολύ απαιτητικό. Συνεπάγεται δαπάνη πολλών πόρων, καλό συντονισμό, προσεκτικούς χειρισμούς και μεγάλη ευελιξία. Εξού και η αναγκαιότητα των πολυεπίπεδων «συνεργειών» ανάμεσα σε τμήματα του κρατικού μηχανισμού, σε ορισμένες ισχυρές μερίδες του εγχώριου κεφαλαίου και σε ένα αχανές πλήθος από μεσαία, μικρά και wannabe αφεντικά με τη μεσολάβηση συμβούλων και μεντόρων.

Επιτελώντας αυτό το έργο, τα κοινωφελή ιδρύματα δεν συμπληρώνουν το κράτος με την έννοια ότι αναπληρώνουν την απουσία του. Ούτε με την έννοια ότι συνδυάζουν τον κρατικό καταναγκασμό με μια συναίνεση «από τα κάτω». Προς τα κάτω υπάρχουν κυρίως «υποστηριζόμενοι», δηλαδή βουβά παθητικά όντα που χρήζουν κρατικής μέριμνας, όχι πειθούς. Οι «επιχορηγούμενοι» μεσολαβούν για να επιδειχθεί αυτή η μέριμνα, είτε με σακούλες με τρόφιμα είτε με όμορφα λόγια «χωρίς λογοκρισία». Οι «επιχορηγούμενοι» είναι που οργανώνονται και στοιχίζονται δίπλα στο κράτος. Οι «υποστηριζόμενοι» αποδιοργανώνονται και ανάγονται σε ακροατές, θεατές, επισκέπτες, ωφελούμενους, ανήμπορα άτομα με συγκινητικές προσωπικές ιστορίες που μπορούν ίσως να «αυτοβελτιωθούν». Το εκπαιδευτικό έργο των ιδρυμάτων συμπληρώνει το κράτος με την έννοια ότι επιτρέπει στο κράτος να εκπληρώσει καλύτερα τον ενοποιητικό και «επιτελικό» του ρόλο, όχι για την κοινωνία γενικά, αλλά για τα αφεντικά ειδικά, να λειτουργήσει πιο αποδοτικά ως συλλογικός οργανωτής των αφεντικών στην παρούσα συγκυρία.

Κι η παρούσα ιστορική συγκυρία θέτει στα αφεντικά μας κάποια ειδικά συλλογικά καθήκοντα. Το ελληνικό κράτος, που σήμερα διαθέτει πλάι του μια εντυπωσιακά υγιή και δυναμική «κοινωνία των πολιτών», ασχολείται, όλο και πιο έντονα, όχι μόνο με την προληπτική και διαρκή αστυνόμευση της εργατικής τάξης, αλλά και με τον ελληνικό στρατό και τα όπλα του. Το 2024, το ποσοστό των αμυντικών δαπανών ως προς το ΑΕΠ ανήλθε σε 3,08%, από 2,22% το 2014. Το 36% αυτών των δαπανών αφορούσε εξοπλιστικά προγράμματα.¹⁰ Το 2021, ενώ ακόμα μαινόταν ο «πόλεμος κατά του φονικού ιού», αυξήθηκε κατά 3 μήνες η υποχρεωτική θητεία στον Στρατό Ξηράς. Στα τέλη του φετινού Απριλίου, ο Δένδιας εξήγγειλε μια αναδιοργάνωση του «θεσμού της Εφεδρείας», ώστε να δημιουργηθεί μέσα στην επόμενη πενταετία ένας «σύγχρονος, θεσμικά κατοχυρωμένος και επιχειρησιακά έτοιμος Στρατός των Πολιτών».¹¹

Η «κοινωνία των πολιτών» φαινομενικά νίπτει τας χείρας της για όλα αυτά. Η πρόσφατη μεγάλη αφύπνισή της, όμως, συμβαδίζει με την ελληνική πολεμική προετοιμασία. Δεν υπάρχει, εδώ, καμιά εξαίρεση στον γενικό κανόνα: τόσο οι «άσπλοι» όσο και οι ένοπλοι τομείς του κοινωνικού εργοστασίου τοποθετούνται στον ίδιο, εχθρικό προς την εργατική τάξη, αστερισμό.¹² Για πολλές δεκαετίες, η «κοινωνία των πολιτών», μέσω των ΜΚΟ, έχει συμβάλει στη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης και στην ανάπτυξη ενός πολεμικού ανθρωπισμού, όπου η φιλανθρωπία αξιοποιείται ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής.¹³ Στους μετανάστες δοκιμάστηκε και ως συμπληρωματικός μηχανισμός στρατιωτικοποίησης της εργασίας. Τα ανθρωπιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης που έστησε ο ΣΥΡΙΖΑ είναι ένα πολύ ενδεικτικό παράδειγμα. Σήμερα, η ιδιαίτερη οικονομία της «κοινωνίας των πολιτών» αποτελεί μια κεντρική ψηφίδα της εγχώριας πολεμικής οικονομίας.

«Το ευρύτερο πεδίο των ΠΔΤ [Πολιτιστικών και Δημιουργικών Τομέων] εκτείνεται πολύ ευρύτερα από εκείνο των παραδοσιακά εννοούμενων τεχνών» διευκρινίζουν οι συντάκτες μιας πρόσφατης μελέτης για τον «Πολιτισμό στην Ελλάδα» η οποία εκπονήθηκε για λογαριασμό του «οργανισμού έρευνας και ανάπτυξης διαΝΕΟσις» που έχει ιδρύσει ο πρώην πρόεδρος του ΣΕΒ, Δημήτρης Δασκαλόπουλος. Και συνεχίζουν γράφοντας:

η συνειδητοποίηση των διάφορων τρόπων που οι τομείς αυτοί συνδέονται με ποικίλες στρατηγικές περιοχές, όπως η εκπαίδευση, η έρευνα, η υγεία, η βιωσιμότητα, η κοινωνική συνοχή και η τοπική ανάπτυξη, οδηγεί στην ανάγκη δημιουργίας ενός εκτενούς και δομημένου δικτύου συνεργειών. Αυτό με τη σειρά του προϋποθέτει ότι θα αποδομηθούν τα στεγανά μεταξύ των διάφορων κέντρων σχεδιασμού πολιτικών αλλά και υπηρεσιών, όπως επίσης μεταξύ του δημοσίου τομέα και των οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών αλλά και των φορέων των ΠΔΤ. Στη θέση των στεγανών αυτών θα πρέπει να θεσμοθετηθούν μηχανισμοί συνεργασίας γύρω από συγκεκριμένους κοινωνικούς και οικονομικούς στρατηγικούς στόχους.¹⁴

Τέτοια «δίκτυα συνεργειών» και «μηχανισμοί συνεργασίας» ενεργοποιούνται σήμερα γύρω από τα πολιτισμικά ιδρύματα και ήδη έχουν, νομίζουμε, κάμποσα δόλου αμελητέα επιτεύγματα στο ενεργητικό τους. Σίγουρα δεν τα έχουν πάει καθόλου άσχημα στις «στρατηγικές περιοχές» της «κοινωνικής συνοχής» και της «τοπικής ανάπτυξης», δηλαδή στη συσπείρωση της μεσαίας τάξης, τη διανομή χρημάτων σε τοπικά αφεντικά και την υπαγωγή πολλών πτυχών της καθημερινής ζωής της εργατικής τάξης, από την αναψυχή ως την επιβίωση, στον έλεγκο «επιχορηγούμενων» αφεντικών. Πολύ καλές είναι οι επιδόσεις τους και στον εκτοπισμό της εργατικής τάξης από τον αστακό χώρο. Από το 2022, ο πολιτισμός των αφεντικών έχει «βγει στον δρόμο», κατακλύζοντας με events πάρκα και πλατείες που ήταν σημεία συνάντησης της πολυεθνικής εργατικής τάξης.¹⁵ Το κορυφαίο, όμως, επίτευγμα των «μηχανισμών συνεργασίας» είναι ότι η ίδια κοινωνία που προβάρει τα χακί παριστάνει ότι κραδαίνει πολύχρωμες σημαίες «συμπερίληψης», χωρίς να ακούγεται τσιμουδιά για τα νέα εξοπλιστικά προγράμματα ή τον υπό διαμόρφωση «Στρατό των Πολιτών».

Αυτό που συνέβη το 2020-2022, στο πείραμα «πανδημία», η ευθυγράμμιση μυριάδων φωνών με τη φωνή του κράτους, η «αποδόμηση των στεγανών» ανάμεσα σε κρατικές υπηρεσίες, «οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών» και radical στομάρες με άποψη, η ολοκληρωτική ταύτιση ως προς το τι μπορεί να θεωρηθεί «λογικό», η συντεταγμένη ανασύκλωση της κρατικής παράνομιας και των κρατικών ψεμάτων, σήμερα συμβαίνει ως μια φυσιολογική κατάσταση, είναι πια ο γενικός συρμός της εποχής. Τα ψυχιατρεία που τότε ήταν «οάσεις» προαλισμού σήμερα εκπαιδεύουν τους κρατικούς καθοδηγητές μας, αυτούς που μας επιβάλλουν τι μπορούμε να ζητήσουμε, τι μπορούμε να βιώνουμε ως πραγματικό, καθώς και τι πρέπει να ξεχνάμε ή να κάνουμε πως δεν βλέπουμε, προσφέροντας μας έτσι μια πραγματικά «ολιστική θεραπεία».

Κατάσκοποι ή μήπως καθοδηγητές;

Στη ζώνη μεταξύ κρατικών θεσμών, ευρωπαϊκών μηχανισμών χρηματοδότησης και ΜΚΟ όπου δραστηριοποιούνται τα κοινωφελή ιδρύματα των αφεντικών ανθεί εκείνη η, αρκετά γνώριμη πια, κοινωνική φιγούρα του ανήσυχου ακαδημαϊκού ή καλλιτέχνη που εξοργίζεται μεν με την αδικία, τη βία, τους αποκλεισμούς και τις προκαταλήψεις, αλλά ταλανίζεται κυρίως

από την έλλειψη μιας σταθερής πηγής χρηματοδότησης και από την καθυστέρηση της προσδοκώμενης καταξίωσης. Πολλά από τα εκπαιδευτικά προγράμματα και πολλές από τις καινοτόμες δράσεις των Ιδρυμάτων Νιάρχου, Ωνάση και Μποδοσάκη βασίζονται στο πάθος τέτοιων φλογερών ιδεαλιστών, που όχι σπάνια μπορεί να υιοθετούν ανοιχτά, και να προβάλλουν ως προσωπικό πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών τους, μια ακροαριστερή ή αντιεξουσιαστική πολιτική ταυτότητα. Αντίστροφα, πολλοί τέτοιοι φλογερόι ιδεαλιστές από τη συμμετοχή τους σε δράσεις των κοινωφελών ιδρυμάτων αποκομίζουν πολύτιμη τεχνογνωσία, προσβάσεις σε κύκλους αφεντικών και ίσως ακόμα και μια κάποια αναγνωρισιμότητα.

Μία πολύ ενδιαφέρουσα μπροσούρα που κυκλοφόρησε πρόσφατα εκτός αγοράς, σε καταλήψεις και στέκια του αντιεξουσιαστικού χώρου, εισάγει τον όρο «ακαδημαϊκός κατάσκοπος» για να περιγράψει τον πανεπιστημιακό καθηγητή ή ερευνητή που

χρησιμοποιεί εργαλειακά σχέσεις και εντάξεις για να εξυπηρετήσει τις προσωπικές του – μικροαστικές – φιλοδοξίες και τις επιταγές της κυριαρχίας [...] αποτελεί την κερκόπορτα μέσα από την οποία το κράτος μπαίνει στους χώρους μας με το «συμπαθητικό» πρόσωπο της ακαδημίας [...] απαλλοτριώνει κοινωνική γνώση και εμπειρία που ανήκει στο κίνημα, την επανακωδικοποιεί ντύνοντάς την με ορολογία, θεωρία και μεθοδολογία και την κεφαλαιοποιεί όπως μπορεί καλύτερα.¹⁶

Θα μπορούσαμε να αποδώσουμε έναν τέτοιο χαρακτηρισμό στους ακαδημαϊκούς ή καλλιτέχνες που παρουσιάζονται καμαρωτά ως εκφραστές τάσεων ριζικής κοινωνικής αμφισβήτησης μπροστά στο κοινό των εκδηλώσεων των πολιτισμικών ιδρυμάτων;

Η μπροσούρα για τους «ακαδημαϊκούς κατασκόπους» εξετάζει το πραγματικό αντίκρισμα της «ακαδημαϊκής ελευθερίας», την εμπλοκή κοινωνικών επιστημόνων σε στρατιωτικές επιχειρήσεις ψυχολογικού πολέμου, την εφαρμογή της εναντίον της αντιεξέγερσης στον αστακό χώρο, το πώς η θεσμική έρευνα που έχει ως αντικείμενό της τις πρακτικές και τις υποδομές του αντιεξουσιαστικού χώρου τροφοδοτεί την αντιεξέγερση. Όλα αυτά τα ζητήματα μέχρι σήμερα παρέμεναν συνήθως ανέγγιχτα. Ο αντιεξουσιαστικός χώρος, ταυτόχρονα, εκπαιδευόταν ταχύρρυθμα στα γλωσσικά ιδιώματα της ακαδημαϊκής αριστεράς και μέσω της ακαδημαϊκής αριστεράς στα γλωσσικά ιδιώματα του ίδιου του κράτους. Αυτή η ταχύρρυθμη εκπαίδευση, όμως, μας φαίνεται να βαραίνει σήμερα περισσότερο από την απόσπαση κινηματικής γνώσης και εμπειρίας και τον εμπλουτισμό της συλλογικής γνώσης του κράτους για τις αντιεξουσιαστικές πρακτικές.

Κατά τη διάρκεια της «πανδημίας», οι αντιεξουσιαστές «διαμορφωτές γνώμης», είτε ήταν ακαδημαϊκοί είτε ήταν καλλιτέχνες, αντί να περιγράφουν, και να τυλίγουν με πέπλα θεωρίας, εμπειρίες εναντίωσης, επαναλάμβαναν ασταμάτητα τι όφειλε να κάνει κάθε αντιεξουσιαστή αν δεν ήθελε να εκτεθεί ως έρμαιο του ανορθολογισμού. Δεν σφετερίζονταν ιδέες. Μας παρότρυναν τι να κάνουμε και κυρίως τι να μην κάνουμε, τι να λέμε και τι να μη λέμε, τι να νιώθουμε και τι να μη νιώθουμε. Δεν έδρασαν τόσο ως κρατικοί «κατάσκοποι». Έδρασαν ως κρατικοί καθοδηγητές. Το ίδιο λειτουργήματα ασκούν και σήμερα: μας επιμορφώνουν στην ευθυγράμμιση με τις κρατικές στρατηγικές. Και για να συνεχίσουν απερίσπαστοι την καθοδηγητική τους δράση, παριστάνουν ότι δεν θυμούνται τι έγινε κατά τη διάρκεια της «πανδημίας». Κάπως έτσι, με οργανωτές της λήθης που εκπαιδεύονται σε «συνέργειες» και μπορούν να προσαρμόζονται σε μια μεγάλη ποικιλία από προσώπεια, στήνεται η σύγχρονη πολεμική εθνική ενότητα, αυτός ο υπαρκτός «κόσμος που χωράει πολλούς κόσμους» των αφεντικών. Ακραίοι και ακραία μέτρα.

1. «Χριστούγεννα στη Φωλιά του Κούκου: Μια αναπάντεχη διαδήλωση στο «Ιδρυμα Νιάρχου», 19/12/2020», autonomeantifa.gr, 23/12/2020.
2. «OPEN CALL: Common Grounds», snfcc.org, 25/04/2025.
3. «Society Uncensored», onassis.org.
4. Εκπαιδευτικά Προγράμματα: 2023-2024, Αθήνα: Onassis Education, 2023, σελ. 5.
5. Για τα Ωνάσεια Σχολεία βλ. το κείμενό μας για τα πρότυπα σχολεία στο παρόν τεύχος.
6. Για όλα αυτά βλ. socialdynamo.gr, ιδίως την ενότητα «Η κοινότητα μας».
7. «Δελτίο τύπου: €15 εκατ. για την Κοινωνία των Πολιτών στην Ελλάδα», activecitizensfund.gr, 24/10/2024.
8. Βλ. «Δράσεις του Ιδρύματος: Στρατηγικοί πυλώνες», bodossaki.gr.
9. «Στρατηγικοί πυλώνες», ό.π.
10. Βλ. «Αμυντικές δαπάνες: Η νέα αρχιτεκτονική ασφάλειας της Ευρώπης και τα δημοσιονομικά», *Οικονομικός Ταχυδρόμος* [ηλ. έκδ.], 12/03/2025.
11. «Εφεδρεί: Ο Νίκος Δένδιας παρουσίασε τη νέα εποχή για το «Στρατό των Πολιτών», *Το Βήμα* [ηλ.

Με αφορμή τους κρατικούς εορτασμούς για τα 200 χρόνια από το 1821, στο διαδικτυακό κατάστημα του Μουσείου Μπενάκη αναρτήθηκε, τον Δεκέμβριο του 2020, η εικόνα ενός φυλακτού προς πώληση, σχεδιασμένου από την ομάδα B612, στο οποίο η Μαντώ Μαυρογένους λάμβανε τη μορφή μιας γυναίκας που σκλώνει τα μανίκια της, επιδεικνύοντας με αποφασιστικότητα τους μύες της. Το φυλακτό συνοδευόταν από το σύνθημα «Υγεία, καύλα και επανάσταση». Πρότυπο αυτής της απεικόνισης ήταν η γνωστή αφίσα του J. Howard Miller με τον τίτλο "We Can Do It!", η οποία κυκλοφόρησε το 1943 για να προπαγανδίζει τη συμμετοχή των γυναικών στις ΗΠΑ στην πολεμική οικονομία. Οι πολεμικές συνδηλώσεις των δύο εικόνων είναι σαφέστερες. Η δεύτερη δεν είναι μια ειρωνική οικειοποίηση της πρώτης. Το νόημα δεν αντιστρέφεται. Είναι σχεδόν πανομοιότυπο. Και οι δύο μάς καλούν να συνταχούμε με το κράτος μας ψυχή τε και σώματι: η αφίσα του Miller χρησιμοποιώντας τον πρώτο πληθυντικό "We", το φυλακτό του Μουσείου Μπενάκη συνδέοντας την υγεία και την καύλα μας με τους ιδρυτικούς μύθους του ελληνικού κράτους. Οι ειδικοί επί του «πολιτισμού» κρατικοί καθοδηγητές μας, όμως, κατάφεραν να προσδώσουν στο εθνικιστικό φολκλόρ μια χροιά χίπστερ αμφισβήτησης: η Μαντώ Μαυρογένους είναι «το σύμβολο του φεμινισμού» και το πιο «αυθεντικό σύμβολο της ελληνικής επανάστασης».¹⁷ Κι αφού ο κλασικός πολεμοχαρής εθνικισμός πασπαλίστηκε με ανησυχίες για την έμφυλη καταπίεση μπορεί μετά να μοιάζει πιο στίλβато και αγαπησιάρικο, καθότι «επαναστατικό», ακόμα και το ίδιο το εθνόσημο. Ιδού δυο άλλα χειροποίητα φυλακτά της ίδιας ομάδας καλλιτεχνών και πάλι για το 2021:

έκδ.], 26/04/2025.

12. Βλ. «Προσοχή Φαντάσματα! Το καλό και το κακό κράτος, η στρατιωτικοποίηση και κάτι φιλά που περίσσεψαν από την απεργία των δασκάλων το 2006», *Antifa* #77, 10/2021.
13. Βλ. δυο σχετικά κείμενά μας από το 2016: «ΜΚΟ χωρίς το Μ: Στοιχεία από την ιστορική καταγωγή τους και τις πολλαπλές υπηρεσίες που προσφέρουν στο σύγχρονο κράτος», *Antifa* #52, 07/2016, και «ΜΚΟ: Βήματα και μέθοδος για την κατανόησή τους», *Antifa* #54, 12/2016.
14. ΔιαΝΕΟσις, Απελευθερώνοντας τις δυνάμεις του πολιτισμού – Προτάσεις Πολιτικής, Αθήνα: ΔιαΝΕΟσις, 2023, σελ. 254-255. Η έρευνα αυτή είναι προσβάσιμη στο dianaeosis.org.
15. Βλ. «Η δημόσια τάξη δεν είναι μόνο οι μπάτσες», *Antifa* #81, 07/2022.
16. Οττία Κολων, *Ακαδημαϊκοί κατάσκοποι: Θεσμική έρευνα και το κίνημα ως αντικείμενό της*, Λερναία Ύδρα, 2024, σελ. 151-152.
17. Αναστασία Καμβύση, «Βρήκαμε το πιο ωραίο γούρι για το 2021: Επανάσταση και φεμινισμός!», *Marie Claire* [ηλ. έκδ.], 29/12/2020.